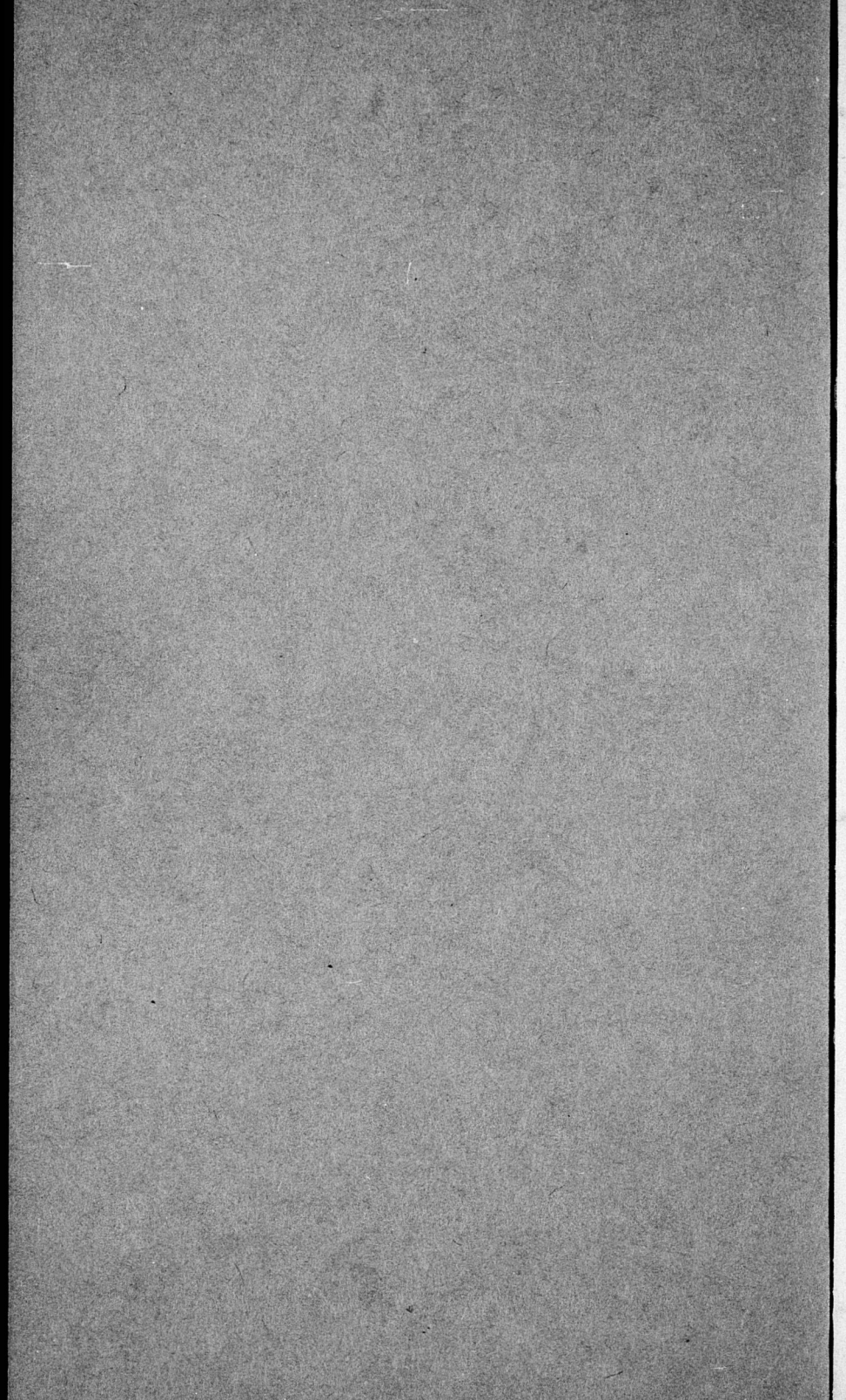

Diery. C. 629

EEN WOORD

OVER DE

C. n. 629.
lij

BESMETTELIJKE LONGZIEKTE

ONDER HET

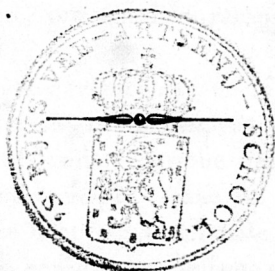
R U N D Y N N.

DOOR

J. VAN HERTUM,

*Adviserend lid der provinciale Commissie van Landbouw in Zeeland,
Rijks- en Eerste Provinciale Vee-Arts, te Middelburg.*

Overgedrukt uit het Tijdschrift DEN VRIEND VAN DEN LANDMAN.

TE ZWOLLE, BIJ

W. E. J. TJEENK WILLINK.

1845.

label -

WOLFF

1847

RECHTSPRAKELIJKE AANWYSDING

1847

WOLFF

1847

WOLFF

Verhandlungen der Versammlung der Juristen in Berlin
am 2. und 3. September 1847, in Berlin.
Verlag von C. F. W. Siedemann, Leipzig.

WOLFF

1847

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

2856 569 9

EEN WOORD OVER DE OORZAKEN VAN HET VOORTDUREND
HEERSCHEN DER BESMETTELIJKE LONGZIEKTE ONDER
HET RUNDVEE, IN EENIGE PROVINCIEËN VAN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN;

door J. VAN HERTUM, *Adviserend lid der provinciale Commissie
van Landbouw in Zeeland, Rijks- en Eerste Provinciale
Vee-Arts, te Middelburg.*

De besmettende longziekte van het rundvee, welke zich in den jare 1833 voor het eerst in Nederland heeft geopenbaard, blijft nog bij voortdurend in de meeste gewesten des rijks bestaan, rigt in die provincieën steeds zorgwekkende verwoestingen onder den veestapel aan, en maakt daardoor een aantal veehouders arm en ongelukkig. Geen wonder dan ook, dat deze veeziekte de aandacht van hen, die de algemeene welvaart ter harte gaat, of die bij het welzijn van den vaderlandschen veestapel belang hebben, trekt, en door dezen naar midde-len wordt uitgezien, om van dien rampspoed bevrijd te geraken.

Lang heeft men zich geveleid, dat de longziekte, na eenigen tijd geheerscht te hebben, van zelve verminderen, en even als andere gewone heerschende ziekten weder ophouden zoude; maar tot dusverre ziet men zich in deze hoop ten eenenmale teleurgesteld. Heeft de ziekte eenige jaren in eene streek bestaan, en eenige honderde of duizende runderen doen te gronde gaan, dan vermindert dezelve wel is waar voor een oogenblik, ja houdt soms gedurende een'

vrij geruimen tijd geheel op, doch dit is evenwel van geen duur. Zoodra is niet de veestapel door aankoking of aankoop van elders voltallig gemaakt, en zijn de geledene verliezen eenigermate hersteld, of de ziekte komt na korteren of langeren tijd op nieuw te voorschijn. Aanvankelijk doen zich de ziektegevallen gering voor en trekken nauwelijks de aandacht der veehouders. De ziekte verspreidt zich langzaam en heimelijk, wordt weldra weder algemeen, en blijkt niet zelden nog doodelijker en heviger te zijn dan te voren, eerst dan weder afnemende, wanneer alle voor de ziekte vatbare runderen gestorven of opgeruimd zijn.

Treurig voorwaar zijn alzo de gevolgen van deze veeziekte voor den vaderlandschen veeboer. De longziekte is, gelooven wij, eene volksramp, die het algemeene welzijn bedreigt. Dezelve heeft reeds millioenen schade in ons land berokkend, en wie weet, wanneer zij hare verwoestingen staken zal? Wij verklaren niet te begrijpen, waarom eene zoo gewigtige zaak, behalve bij de veehouders en eenige belanghebbende landeigenaren, bij ons over het algemeen nog zoo weinig aandacht en belangstelling trekt. Men zou waarlijk zeggen, dat het slechts een gering, een ondergeschikt belang gold, en toch zijn, volgens officiële opgaven, van af November 1833 tot en met Julij 1842, niet minder dan *vier en zestig duizend negen honderd negen en tachtig runderen* in Nederland aan de longziekte gestorven, waarvoor aan schadevergoeding uit het veefonds, de hoogstaanzienlijke som van ruim *vijftien maal honderd duizend gulden* is uitbetaald geworden.

Neemt men de waarderingen der gestorvene runderen tot het erlangen van schadevergoeding in evenredigheid van $\frac{1}{3}$ der waarde, ten bedrage van hoogstens *f* 25,— voor een volwassen rund tot maatstaf, dan bedraagt het totale verlies, volgens de uitbetaalde schadevergoeding van *f* 1,507,060, niet minder dan *f* 4,801,186 (1). Voegen wij bij deze som, op zich zelve reeds zoo aanzienlijk, nog de winstderving van de voortbrengselen der aan de longziekte gestorvene runderen, het verlies voor de aanfokking, alsmede de verminderde waarde der runderen, welke van de ziekte zijn opgekomen, doch meestal voor een' zeer geringen prijs zijn moeten worden afgezet, en verliezen wij bij dit alles niet uit het oog, dat men veilig kan aannemen, dat niet de helft, ja misschien niet het derde gedeelte der aan de longziekte verloren gegane runderen bij het Departement van Binnenlandsche zaken zijn bekend geworden, daar, behalve dat de ziekte op vele plaatsen is verheimelijkt, de veehouders ook, zoodra zij slechts uitzigt hadden om hunne zieke of half herstelde longzieke runderen voor eenige guldens meer dan het bedrag der te verkrijgen schadevergoeding, af te zetten, dezelve niet hebben aangéeven en voor hersteld zijn doorgegaan, dan kunnen wij ons eenigermate een denkbeeld vormen van de schade, welke deze veeziekte aan den vaderlandschen veeboer heeft be-rokkend, en welk aanzienlijk kapitaal door dezelve reeds voor den nationalen rijkdom is verloren gegaan.

Over de oorzaken, welke tot het ontstaan van deze

(1) Dr. A. NUMAN, *Veeartsenijkundig magazijn*, deel IV, bladz. 39.

zoo verwoestende veeziekte in Nederland hebben aanleiding gegeven, is reeds veel gezegd en geschreven. Zeer uiteenlopende, vaak lijnregt strijdende gevoelens zijn deswege geopperd geworden.

Toen de longziekte zich in de maand November 1833 voor de eerste maal in ons vaderland op eene boerderij in *Gelderland* had geopenbaard, werd dezelve door de commissie destijds met het onderzoek naar den aard en de oorzaken der ontstane ziekte belast, voor eene *eenvoudig heerschende, niet besmettelijke ziekte* gehouden. Later kreeg men evenwel de overtuiging, dat de ziekte van eenen besmettenden aard was, en meende haar toen als eene *heerschende doch gevolgelijk besmettelijke ziekte* te moeten beschouwen. Eene ongunstige weêrsgesteldheid en eenige leefregelkundige invloeden, werden algemeen als hare aanleidende oorzaken beschuldigd, doch bij nader onderzoek kon men evenwel haar ontstaan daaruit met geen' voldoende grond verklaren.

Reeds twaalf jaren bestaat de longziekte in ons vaderland en niet *in één geval* heeft men algemeene of plaatselijke oorzaken kunnen aanwijzen, waaruit met eenigen grond van waarschijnlijkheid het *oorspronkelijk* ontstaan der ziekte kan worden verklaard. Alles wat men heeft kunnen vinden, waren op zijn hoogst voorbeschikkende, maar geenszins ware aanleidende oorzaken.

Er bestaat dan ook, onzes inziens, geen grond om aan te nemen, dat dezelve uit algemeene of bijzondere oorzaken bij ons is voortgebracht.

De longziekte is eene aan onzen bodem geheel vreemde, besmettende naziekte, welke vóór den

jare 1833, in ons vaderland niet bestaan heeft. De voedingswijze en de geheele leefregelkundige verzorging van het vee, zoowel als de atmospherische invloeden, waaraan hare geboorte door velen wordt toegeschreven, zijn bij ons niet veranderd, en zijn ten allen tijde over het geheel in ons land dezelfde geweest. Men heeft daaruit vroeger nooit de longziekte zien geboren worden. Wij zien de ziekte gedurende een tijdvak van twaalf jaren in alle seizoenen, bij alle weêrsgesteldheden, zoowel gunstige als ongunstige, nagenoeg in dezelfde mate heerschen en hare verwoestingen aanrigten. Goed gevoede en in alle opzigten regelmatig verzorgde runderen zijn niet minder door de ziekte aangetast geworden dan die, welke bij eene karige voeding nog eene slordige behandeling hebben moeten ondervinden. De longziekte is in ons vaderland overal van bepaald aan te wijzen punten uitgegaan, en heeft zich eerst op de grenzen van *Pruissen*, in welk land dezelve destijds heerschte, vertoond; zij heeft zich in al de provincien eerst bij één of enkele runderen geopenbaard en zich alzoo nergens als eene *epizoötische* ziekte voorgedaan; dezelve kan in haren gang als op den voet gevolgd worden, en wat hier het meest, ja alles afdoet: het is in ons vaderland op eene allezins overtuigende wijs gebleken, dat de ziekte overal door het aanwenden van gepaste maatregelen dadelijk in haren verderen gang kan gestuit worden, iets dat met eene heerschende ziekte, welke uit epizoötische oorzaken ontstaat, aldus niet kan plaats hebben.

Wat men derhalve er ook van zeggen moge, zon-

der den besmettenden aard van de longziekte te erkennen en hare insleping van buitenslands aan te nemen, kan men haar ontstaan in Nederland niet verklaren, en neemt men de plaats waar en hoe zich de ziekte eerst in ons land heeft vertoond en haren verderen gang in aanmerking, dan vinden wij daarin afdoende gronden om hare insleping als zeker te beschouwen.

Wij hebben dan ook de longziekte, met betrekking tot ons vaderland, altijd voor eene uit Duitschland ingesleepte *oorspronkelijk besmettelijke* ziekte gehouden, en dezelve in dat opzigt, met de bekende runderpest gelijk gesteld. De gronden, waarop dit ons gevoelen berust, hebben wij in de door ons uitgegevene *verhandeling over de longziekte* enz., breedvoerig uiteengezet (1). Daar dit geschrift vrij algemeen bekend is, achten wij het onnoodig om dezelve hier te herhalen. Tot dus verre is ons gevoelen, dat, zoo wij meenen, op natuur- en ziektekundige gronden steunt, door niemand wederlegd geworden.

Het is waar, de meeste veeartsenijkundigen in ons vaderland, hebben eene andere meening voorgestaan en de zaak uit een ander oogpunt beschouwd. Zij zeggen te gelooven, dat de longziekte in ons land ook uit gewone schadelijke oorzaken, (welke zij evenwel verklaren niet te kennen) ontstaan kan. Er zijn hun ten minsten ziekte-gevallen voorgeko-

(1) Men zie J. VAN HERTUM, *Verhandeling over de besmettelijke longziekte van het rundvee en de maatregelen en middelen van dezelve of te weren en te stuiten*. Zierikzee 1842. Tweede druk. bladz. 29—65.

men, waar zij geene besmetting hebben kunnen ontdekken.

Mijns bedunkens, schijnt men evenwel uit het oog te verliezen, dat het niet de vraag is, of de longziekte in ons land niet uit zich zelve ontstaan kan, dit kan geen punt van verschil wezen, ook wij houden dit voor mogelijk; maar wel, of er voldoende gronden bestaan, om aan te nemen, dat zulks tot dus verre ergens werkelijk heeft plaats gehad. Dit is het, wat wij niet gelooven, en zoo wij meenen op goede praktische gronden hebben tegensproken.

In het vierde deel van het *Veeartsenijkundig Magazijn*, onlangs in het licht verschenen, waarin dit zoo gewigtige vraagstuk zeer uitvoerig wordt behandeld, schijnt men intusschen deze zaak nog geenzins als zoo zeker te beschouwen. De daarin medegedeelde waarnemingen en beschouwingen loopen zeer uiteen en leiden tot geene bepaalde uitkomst. Welk gevoelen evenwel de Hoogleeraar NUMAN in dezen voorstaat, is moeilijk te zeggen. Zijn Hooggeleerde schijnt in alles, wat de longziekte betreft, zich tot regel gesteld te hebben, om alles voor waarschijnlijk te houden, maar eigenlijk niets aan te nemen. Deze wijze van beschouwing, is voorzeker voorzigtig en gemakkelijk, maar heeft niet veel praktisch nut. »Zijn Hooggeleerde zegt: dat »onder de mededeelingen eenige gevallen voorkomen, »waaromtrent het moeilijk kan betwijfeld worden, »dat de longziekte op de aangegevene plaatsen eigen- »willig, dat is, zonder aangebragte besmetting werd »geboren;» (1) doch op eene andere plaats, houdt

(1) *Veeartsenijkundig Magazijn*, a. p. Bladz. 198.

zijn Hooggeleerde het voor hoogst waarschijnlijk, dat wij de longziekte van buiten 's lands hebben ontvangen (1).

Dan, wat hier meer dan bloote beschouwing afdoet, de waarnemingen in drie provincien opzigtens deze zaak gedaan en de uitkomsten, welke daarbij zijn verkregen, stellen, onzes inziens, dit zoo gewigtige vraagstuk, voor zoo verre ons vaderland betreft, buiten allen redelijken twijfel.

Toen de longziekte zich in de maand April 1838, voor de eerste maal in de provincie *Zeeland* vertoonde, hebben wij dezelve voor eene ingesleepte, *oorspronkelijk besmettende ziekte* gehouden, en er is dadelijk tegen haar als zoodanig gehandeld. De ondervinding heeft in dit gewest op eene ontegenzeggelijke wijze geleerd, dat men zich te dien opzichte niet heeft bedrogen. *Zestien* malen heeft zich de longziekte achtereenvolgens in deze provincie vertoond, maar is telkens door het aanwenden van gepaste maatregelen van politie dadelijk in haren gang gestuit geworden. De longziekte heeft zich na dien tijd noch op de besmet geweest zijnde boerderijen, noch ergens in den omtrek meer vertoond, en de provincie is na dien volkomen van de ziekte bevrijd (2).

(1) *Veeartsenijkundig Magazijn*, a. p. Bladz. 447.

(2) In het hier aangehaalde vierde deel, van het *Veeartsenijkundig Magazijn*, Bladzijde 381, zegt de Hoogleeraar NUMAN, dat »de longziekte zich bij ons in een' betrekkelijk korteren tijd, »dan elders heeft uitgebreid, tot alle Provincien is doorgedrongen, »en in dezelve, met uitzondering van *Groningen* en *Vriesland*, »tot nu toe gevestigd is gebleven.» Op Bladzijde 467 verbeterd zijn [Hooggeleerde dit en zegt: dat er *Groningen*, *Vriesland* en *Drenthe* moet gelezen worden. Daar het ons en voorzeker ook

Leveren deze uitkomsten geen afdoend bewijs op, dat de longziekte op alle deze boerderijen niet uit algemeene of bijzondere oorzaken uit zich zelve geboren, maar door *primitive* besmetting ontstaan is, ook dáár waar men de insleping der smetstofte niet met den vinger heeft kunnen aanwijzen? Zou men de ziekte anders alleen door het aanwenden van politie-maatregelen hebben kunnen stuiten en uிடdelgen? Kan men aannemen, dat, wanneer de ziekte ergens uit algemeene oorzaken ware ontstaan, deze oorzaken juist na het uitvoeren der maatregelen op deze *zestien* hoeven zouden zijn verdwenen, zonder op de dadelijk weder aangekochte runderen te werken? Heeft de longziekte in al de provincien van ons Vaderland zich niet op dezelfde wijze geopenbaard als in *Zeeland*? Zijn in lateren tijd ook in de provincien *Drenthe* en *Vriesland*, waar men het voorbeeld van *Zeeland* nagevolgd en de longziekte ook als eene oorspronkelijk besmettende ziekte beschouwd en behandeld heeft, niet dezelfde gelukkige uitkomsten verkregen? en kan men, waar zulke ontegenzeggelijke daadzaken spreken, dan nog redelijken twijfel omtrent den oorsprong van de longziekte in ons land opperen? Wij verklaren daaromtrent volkomen overtuigd te zijn, en vraagt men

---

de autoriteiten en veehouders in *Zeeland*, niet onverschillig is, of de provincie al of niet als door de longziekte besmet bekend staat, gevoel ik mij verpligt hier aan te merken, dat dit gezegde van den Hoogleeraar *NUMAN*, niet juist is. De longziekte heeft zich in de laatste vier jaren slechts *eenmaal* in deze provincie vertoond. Dezelve is toen dadelijk gestuit en heeft zich sedert niet meer geopenbaard. De provincie is nu nagenoeg *drie jaren* daarvan volkomen verschoond.

dan, waaraan wij de zoo algemeene verspreiding en het voortdurend heerschen van de longziekte in ons Vaderland toeschrijven? Wij antwoorden daarop vrijmoedig en met volle overtuiging, dat miskennen van den waren aard en oorsprong dezer veeziekte, en het nalaten van gepaste, afdoende maatregelen daartoe aanleiding hebben gegeven en nog geven.

Dat men inderdaad den aard en oorsprong van de longziekte bij hare verschijning in ons Vaderland algemeen miskend heeft, en dit nog doet, is niet moeilijk te bewijzen. Wij hebben dit bereids hierboven ten deele aangetoond. Immers men hield haar eerst voor eene *eenvoudig heerschende catarhale* ziekte en bestempelde dezelve, wegens de met de ziekte gepaard gaande uitvloeiing van slijm uit neus en mond, met den oneigenlijken naam van *slijmziekte*. Te late opstalling van het vee in den herfst, het verblijf in bedompte stallen, het weiden op vochtige weiden, en dergelijke oorzaken meer, werden als hare aanleiding en gelegenheid gevende oorzaken beschuldigd. Men hield de ziekte voor zuiver *epizoötisch* en kende haar geen besmettend vermogen toe. Men vleide zich algemeen, dat, zoodra de opgenoemde oorzaken zouden ophouden, haren nadeeligen invloed op de daaraan blootgestelde runderen uit te oefenen, de ziekte dan, even als andere epizoötische ziekten weder verdwijnen zoude. Men stelde dan ook geene maatregelen in het werk om de verspreiding der ziekte te voorkomen, en bepaalde zich om door het aanwenden van geneesmiddelen de dieren te herstellen. Menigvuldige geneesplannen werden tot dat einde aanbevolen; maar geen daar-

van beantwoordde op den duur aan de verwachting.

Met de geschiedenis dezer veeziekte en de schrikbarende verwoestingen, welke dezelve reeds in naburige rijken sedert meer dan eene eeuw had aangerigt, scheen men niet bekend, dat voorzeker te opmerkelijker is, daar dezelve toch sedert den jare 1827, in de toenmalige Zuidelijke provinciën van ons vaderland bestond, en aldaar reeds groote verliezen onder het hoornvee had te weeg gebragt.

Eerst toen de longziekte zich heinde en verre had verspreid, begonnen sommigen aan hare besmettelijkheid te gelooven, terwijl anderen haar dit vermogen nog lang bleven ontzeggen. Later, toen de ziekte intusschen reeds uit *Gelderland* naar de provincie *Zuid-Holland* en vervolgens ook naar andere gewesten was overgeslagen, kreeg men daaromtrent andere gedachten. Men begon dezelve voor eene *heerschende* maar *gevolgelyk besmettelijke* ziekte te houden en haar als zoodanig te behandelen.

De maatregelen bij de erkenning van den besmettenden aard der ziekte voorgeschreven, bepaalden zich aanvankelijk tot aanbeveling aan de veehouders, om hunne zieke van de gezonde runderen af te zonderen. Toen men evenwel de overtuiging erlangde, dat deze aanbeveling weinig werd opgevolgd, en de ziekte zich steeds meer en meer uitbreidde, werden de veehouders, van wege de Hooge Regering, aan de bekende bepalingen van het vigerend strafwetboek herinnerd, en hun alzo de verpligting opgelegd, om, bij het ontstaan der longziekte onder hun vee, daaraan dadelijk bij het plaatselyk bestuur

hunner woonplaats aangifte te doen, en vervolgens hunne zieke runderen naauwkeurig van de gezonde afgezonderd te houden.

Het is op de stipte naleving van deze bepalingen, waarop bij herhaling door de Regering werd aangedrongen; maar daar de ondervinding het bewijs opleverde, dat daardoor de verspreiding van de longziekte niet werd voorgekomen, begonnen eenige autoriteiten in *Gelderland*, op het nemen van krachtdadiger maatregelen, en wel op het in werking brengen van den maatregel van het dooden, aan te dringen (1).

De Hooge Regering in deze zoo gewigtige aangelegenheid door den Hoogleeraar NUMAN, als het hoofd der veeartsenijkundige dienst in ons Vaderland, voorgelicht, kon daartoe evenwel niet besluiten. Zijn Hooggeleerde raadde den maatregel af, en meende dat dezelve niet aangewezen of te regtvaardigen was. Eene der hoofdredenen, zegt de Hoogleeraar NUMAN, »was gegrond in den niet genoegzaam gekenden aard »der ziekte, met betrekking tot de vraag, of zij »geheel als eene *oorspronkelijk*, dan wel als eene »*gevolgelyk besmettelijke* ziekte, ten aanzien van »ons land moest worden beschouwd. Ook scheen »deze maatregel niet in werking te kunnen worden »gebracht, op grond der wet van 26 December 1799, »en derzelve latere wijzigingen, als zijnde die wet »van toepassing op de runderpest, doch geenszins »op de longziekte.” »Er bleef dus, zegt zijn Hooggel. »alstoen vooreerst geen ander middel over dan zoo-
»danige maatregelen te volgen, als tegen besmette-

(1) Zie *Veeartsenijkundig Magazijn*, a. p. Bladz. 133.

»lijke veeziekten overeenkomstig 's lands algemeene wetten konden worden vastgesteld (1).»

De onderscheidene maatregelen en verordeningen van tijd tot tijd door de Regering voorgeschreven, waren dan ook alle op het stelsel van afzondering, door den Hoogleeraar NUMAN, als het eenige, en zekere middel om de longziekte in haren voortgang binnen eenige maanden te stuiten aanprezen, gegrond. Eene treurige ondervinding van 12 jaren in ons Vaderland, heeft intusschen overtuigend geleerd, dat dit stelsel van afzondering aan de daarvan gekoesterde verwachting geenszins beantwoordt. Het is eene ontegenzeggelijke waarheid, niemand kan zulks ontkennen, dat in alle provincien van ons land, waar men zich op dit stelsel van afzondering heeft verlaten, de longziekte zich wijd en zijd verspreid heeft, en dat daarentegen in die gewesten, waar men andere, meer doeltreffende maatregelen heeft in het werk gesteld, dezelve dadelijk in haren verderen voortgang is gestuit geworden.

Wij die dit stelsel van afzondering altijd als onuitvoerbaar en tevens als ontcereikend hebben beschouwd, om daardoor de longziekte in ons Vaderland uit te delgen, hebben de gronden, waarop dit gevoelen steunt, in onze verhandeling opgegeven (2). Wij vermeenen daar ter plaatse klaar en duidelijk bēwezen te hebben, dat het stelsel van afzondering, zoo als dit door den Hoogleeraar NUMAN wordt aangebevolen, over het geheel mooi in theorie is, maar

---

(1) Ibid Bladz. 422.

(2) J. VAN HERTUM, *Verhandeling over de longziekte*, a. p. Bladz. 115.

in de praktijk noodwendig falen moet. De ervaring heeft tot dus verre onze uitspraak ten deze volkomen bevestigd en geregtvaardigd. Zijn Hooggeleerde schijnt evenwel daarvan nog geenszins overtuigd te zijn, en blijft steeds het door hem voorgestelde afzonderingstelsel tot bereiking van het bedoelde oogmerk als toereikende en doelmatig beschouwen.

Opmerkelijk komt het ons voor, dat zijn Hooggeleerde het niet der moeite waardig heeft geacht, onze daartegen openlijk in het midden gebragte bedenkingen met een enkel woord toe te lichten of te wederleggen. Zijn Hooggeleerde bewaart daaromtrent, en over alles, wat wij over den aard en oorsprong van de longziekte in ons Vaderland, hare oorzaken, besmettelijkheid, geneesbaarheid, en de maatregelen om dezelve af te weren en te stuiten, hebben medegedeeld, een diep stilzwijgen. Of onze beschouwingen aan zijn Hooggeleerde van te gering belang zijn voorgekomen, kunnen wij natuurlijk niet beslissen en doet ook niets ter zake af (1).

---

(1) Dat onze beschouwingen over de longziekte niet zoo onbelangrijk worden beschouwd, hiervan kunnen de gunstige beoordeelingen in onderscheidene tijdschriften getuigen. Maar waarop wij vooral prijs stellen, het is op de beoordeeling van onze verhandeling door het *Verein van Deutsche Veeartsen*, welke in hare algemeene vergadering, gehouden te *Coblenz* op den 16^{en} September 1842, daarover woordelijk het volgende belangrijke rapport hebben uitgebragt: »Auf Ersuchen des Präsidenten »hielt Kreisthierarzt ZIRKEL, dem gestrigen Beschlusse gemäss, »einen Vortrag über den Inhalt der Schrift des Thierarzes VAN »HERTUMS, Über die Lungenseuche in *Holland*; die in dieser Schrift »mit strenger Wahrheitsliebe entwickelten Thatsachen erschienen »der Gesellschaft so interessant und wichtig, dass der Wunsch »allgemein wurde, ZIRKEL möge den wichtigsten Inhalt der be-

Maar hoe dit ook zijn moge, wij gevoelen ons in het belang der zaak verplicht, nu zijn Hooggeleerde bij

»nannent Abhandlung zusammenstellen und zur baldigen Veröffentlichung ausarbeiten; wozu ZIRKEL sich auch bereit erklärte. MECKE »(Medicinaal Assessor te Koblenz) bemerkte, dass die Lungenseuche »im Jahr 1829 in allen den Gegenden *Hollands*, welche er bereisete, bei Landwirthen und Thierärzten noch kaum dem Namen »nach bekannt gewesen, als Seuche sey sie wenigstens noch nirgendwo aufgetreten. PETERS fand, bei seiner Anwesenheit in »Holland, während des Jahres 1836, dass die Lungenseuche, »wenigstens in der Gegend von *Utrecht*, noch ganz unbekannt »gewesen, und es lässt sich, mit VAN HERTUM, wohl nicht bezweifeln, »dass die Krankheit in *Holland* eingeschleppt ist, und durch »begünstigende Verhältnisse auf eine so beunruhigende Weise durch »Ansteckung sich verbreitet hat." Daar dit verslag door mannen, welke men onder de voornaamste praktische Duitsche veeartsenijkundigen mag rekenen, is uitgebragt, schijnt het ons niet ongepast, hetzelfde voor hen, welke de Duitsche taal niet verstaan, hier ook vertaald te laten volgen: Op verzoek van den Voorzitter hield de Districts-Veearts ZIRKEL, overeenkomstig het deswege genomen besluit, eene voordragt over den inhoud van het geschrift van den Veearts VAN HERTUM, *Over de longziekte in Holland*. De in dit geschrift met strenge waarheidsliefde ontwikkelde daadzaken, kwamen aan het gezelschap zoo interessant en gewigtig voor, dat de wensch der vergadering algemeen was, dat de Distrikts-Veearts ZIRKEL den belangrijken inhoud der bedoelde Verhandeling wilde bewerken en publiek maken, waartoe zich de genoemde veeartsenijkundige bereid verklaarde.

De Medicinaal Assessor MECKE, te *Koblenz*, merkte aan, dat de longziekte in het jaar 1829, in al de gedeelten van *Holland*, welke hij destijds bezocht, bij landlieden en veeartsen, nog slechts bij name bekend was, en aldaar nog niet als heerschende ziekte was voorgekomen. PETERS, bevond bij zijn verblijf in *Holland*, in het jaar 1836, dat de longziekte, ten minsten in de omstreken van *Utrecht*, nog geheel onbekend was, en men kon het met VAN HERTUM, wel als zeker beschouwen, dat de longziekte in *Holland* is ingesleept, en zich onder begunstigende omstandigheden, door besmetting, op eene zoo schrikbarende wijze verspreid heeft."

zijn afzonderingstelsel, waarvan de onuitvoerbaarheid zoo overtuigend is gebleken, en waardoor dien ten gevolge reeds zoo veel onheil aan den Vaderlandschen veestaat is berokkend geworden, schijnt te volharden en hetzelfde blijft aanbevelen, nogmaals daartegen onze stem te verheffen.

Het is geenszins onze bedoeling hier deswege in eene breedvoerige wederlegging te treden, daar wij zulks, zoo als wij hiervoren reeds hebben gezegd, elders gedaan hebben, terwijl ook de onuitvoerbaarheid en het ongenoegzame van dit afzonderingstelsel door de dagelijksche ondervinding voldoende bewezen en bevestigd wordt. Hoe men thans daarop nog eenige verwachting durft bouwen, en dat in provincien, waarin de longziekte algemeen heerschende is, verklaren wij niet te begrijpen.

De geleerde schrijver erkent zelf, dat het gebleken is, dat het middel van afzondering geenszins belet heeft, dat de longziekte zich heeft staande gehouden en meer en meer uitgebreid; maar vraagt: of de afzondering algemeen geschied is op zoodanige wijze, dat daarvan het beoogde nut met eenigen grond kon worden verwacht (1).

Dat zijn Hooggeleerde regt heeft dit te vragen, hiervan houde ik mij volkomen overtuigd. Er heeft zeker over het algemeen daaraan zeer veel ontbroken. Maar ik geloof, dat dit vooraf te berekenen was, en heb zulks ten minsten altijd voorzien. De afzondering kan op den duur, vooral in een zoo veerijk land als het onze, niet uitgevoerd of gehandhaafd worden, en al ware dit mogelijk, wat wij

---

(1) *Vaccarsenijkundig Magazijn*, a. p. Bladz. 425.

niet gelooven, dan nog kan men daardoor de longziekte niet stuiten of uitdelgen.

De geschiedenis dezer ziekte in alle landen leert, en de ondervinding bevestigt het, dat er, om dit doel te kunnen bereiken, krachtdadiger, meer afdoende maatregelen moeten worden in het werk gesteld. Reeds zes jaren geleden hebben wij onze denkbeelden dienaangaande medegedeeld en de maatregelen en middelen, welk wij tot afwering en uitdelging van de longziekte in ons Vaderland noodzakelijk oordeelden, publiek gemaakt. Korthedshalve moeten wij daarnaar verwijzen. De doelmatigheid der door ons voorgestelde middelen is allereerst in de Provincie *Zeeland* gebleken. De belangrijke uitkomsten daardoor in dat gewest verkregen, hebben wij hier en nog uitvoeriger in onze meermalen aangehaalde verhandeling medegedeeld. Later heeft men dezelve ook in de Provincie *Drenthe* en *Vriesland* met een even gelukkig gevolg aangewend. Vooral in eerstgemelde Provincie zijn daardoor uitkomsten verkregen, die niet alleen hoogst belangrijk zijn, maar welke inderdaad een nader afdoend bewijs opleveren, dat wij ons in den aard en oorsprong van de longziekte, en de middelen om dezelve te stuiten, niet hebben bedrogen.

Het komt mij dan ook niet ondoelmatig voor, een uittreksel uit het zoo belangrijke verslag van den Heer Gouverneur en Gedeputeerde Staten aan de Staten der provincie *Drenthe*, over de onderwerpelijke zaak gedaan, in derzelve vergadering van den 4 Julij 1843, hier mede te deelen.

» Wat het Rundvee betreft, wordt in het verslag

»gezegd, hetzelfde is niet van aanstekende ziekten
»bevrijd geweest. Behalve dat het epizootische mond-
»en klaauwzeer onder hetzelfde nog steeds bleef
»voortduren, schoon afnemende en niet dan in en-
»kele gevallen van doodelijken aard, heeft de zoo
»zeer verwoestende longziekte, waarvan de gedachte
»alleen den landman te regt met schrik vervult, in
»een gedeelte der provincie geheerscht. Reeds twee-
»maal, in 1839 en 1840, had deze ziekte, telkens
»op eenen enkelen veestal, zich hier vertoond, doch
»was toen beide keeren, door oogenblikkelijke dooding
»van al het op den stal aanwezige vee, gelukkig in
»de beginselen gesmoord. In het laatst der maand
»October jl., ontving men op nieuw berichten van
»ontstane ziektegevallen te *Coevorden*, en omme-
»strekten, die nu van te meer ontrustenden aard waren,
»daar dezelve nagenoeg gelijktijdig, immers spoedig
»opvolgende, van verschillende gemeenten inkwamen,
»en het alras bleek, dat de ziekte te *Coevorden*
»reeds eenen geruimen tijd bedektelijk had bestaan
»en in de ommestrekten zich reeds aanmerkelijk had
»verspreid. De maatregel van dooding, vroeger met
»zoo gunstigen uitslag toegepast, werd ook nu
»door den Heer Gouverneur met spoed in werking
»gebracht. Intusschen was het, bij de reeds plaats
»hebbende uitbreiding der besmetting, thans niet
»mogelijk, om, zoo als toenmaals, de ziekte in eens
»te boven te komen. Eene telkens herhaalde afma-
»king bij elk nieuw ziektegeval, was ter bereiking
»van dat doel thans noodzakelijk, niet alleen met
»opzigt tot de reeds werkelijk aangetaste, maar ook
»van de oogenschijnlijk gezonde, doch verdachte

»runderen. Hiermede is dan ook geregeld voortge-
 »gaan, door de slagting, of van geheele stallen, of
 »van het daarop aanwezige zieke en meest verdachte
 »vee. Alleen binnen de vesting *Coevorden*, van
 »waar de voortplanting der besmetting naar elders
 »door een verbod van uitvoer van het rundvee,
 »grootendeels konde gekeerd worden, heeft men de
 »afmaking beperkt tot de werkelijk zieke runderen,
 »terwijl in het voorjaar, toen het vee ter weide
 »gebracht werd, en het verbod van uitvoer alzoo niet
 »meer konde gehandhaafd worden, ingevolge de
 »daaromtrent door den Heer Gouverneur, met over-
 »leg van ons collegie, genomen maatregelen, de
 »runderen van de besmette stallen te *Coevorden* voor
 »rekening van de provincie aangekocht, binnen de
 »vestingwerken aldaar geweid en alle voor de slag-
 »bank zijn bestemd; zijnde het vee van de niet
 »besmette stallen binnen de stad, even als dat van
 »al de overige plaatsen, waar de ziekte heeft ge-
 »heerscht, in wel afgeslotene weiden geplaatst, en
 »met een kennelijk teeken gebrandmerkt, ten einde
 »allen heimelijken vervoer te voorkomen.»

»Behalve het middel der dooding, zijn te gelijk
 »nog vele andere maatregelen tot stuiting en zoo
 »mogelijk geheele uitroeijing der besmetting door
 »den Heer Gouverneur aangewend, waartoe voor-
 »namelijk behooren: het nemen van voorzorgen
 »bij het begraven der besmette runderen, het verbod
 »van uit-, en zoo veel noodig van vervoer van vee,
 »en van het houden, in de nabijheid van veemark-
 »ten; de strenge afzondering van verdachte runderen,
 »buiten alle aanraking met gezonde, en op zich zelve

»staande stallen en wel afgeslotene weiden; het doen
 »houden van een dagelijksch toezigt, door daartoe
 »benoemde plaatselijke commissien, op den gezond-
 »heidstoestand van al het in de provincie aanwezige
 »rundvee; het doen aanwenden van zuiveringsmid-
 »delen en de verspreiding eener handleiding daartoe;
 »het doen aanbevelen aan de veehouders, om door
 »slagting voor de consumtie, zich van hunne ver-
 »dachte runderen te ontdoen; en eindelijk, het met
 »klem doen handhaven van al de ten onderwerpe
 »gegevene voorschriften en bestaande wettelijke be-
 »palingen.»

»Er is alzoo niets verzuimd wat naar menschelijke
 »berekening konde strekken tot stuiting eener ziekte,
 »welke tot dus verre niet door geneeskundige be-
 »handeling, maar alleen door uitdelging der be-
 »smetting te overwinnen schijnt, en men mag dan
 »ook aanvankelijk daarvan de voldoening smaken,
 »dat de ziekte, niet alleen binnen den kring der
 »gemeenten, waar zij reeds dadelijk bij den aanvang
 »zich vertoonde, is beperkt gebleven, maar dat ook
 »sedert den 25 April 1843 slechts twee of drie ziekte-
 »gevallen zijn voorgekomen, zoodat men met grond
 »de hoop mag voeden, weldra de kwaal geheel te
 »zullen meester zijn.»

»Het aantal runderen daardoor tot hiertoe verloren,
 »beloopt in het geheel 264, waarvan 6 aan de ziekte
 »gestorven, 76 ziek afgemaakt, 182 in schijnbaar
 »gezonden staat zijn geslagt, van welke laatsten na
 »de slagting 39 reeds besmet, en 143 nog gezond
 »zijn bevonden. Van alle te zamen bedraagt de
 »getaxeerde waarde, waarvoor vergoeding is of als-

»nog zal moeten worden verleend, na aftrek der »opbrengst van het verkochte vleesch der 143 gezonde »runderen, eene som van $f 7799,72\frac{1}{2}$, enz. (1).

Leveren deze uitkomsten, wij vragen het aan elk onbevooroordeelde, geene stellige bewijzen op, dat de door ons aanbevolene maatregelen en middelen, in de drie genoemde provincien van ons rijk, in alle opzigten gevolgd, doelmatig zijn, en dat men daardoor wezenlijk bij magte is, om de longziekte in haren voortgang te stuiten? Zou deze veeramp, wanneer dezelve overal met denzelfden ijver en spoed als in de hier genoemde gewesten, ware in het werk gesteld, wel zulke schrikbarende verwoestingen onder den Vaderlandschen veestapel hebben aangerigt, als nu ongelukkig het geval is? Wij laten de beantwoording dezer vragen gerustelijk aan elk zaakkundige over. Maar uit een en ander moge blijken, van hoeveel gewigt het is, dat, vooral bij het ontstaan van heerschende en besmettende vee-ziekten, dezelve in het begin met de meest mogelijke zorgvuldigheid door bekwame vee-artsenijkundigen worden nagespoord en onderzocht, ten einde in haren waren aard en oorsprong te worden gekend, dewijl hiervan, voor het nemen der meest gepaste maatregelen, die onverwijld dienen te worden aangewend, bijna alles afhangt, om dezelve, wanneer zij met besmettelijkheid gepaard gaan, te stuiten. Het zij verre van mij, hier iemand van nalatigheid te beschuldigen, wij houden ons integendeel overtuigd, dat elk naar zijne beste kennis en overtuiging heeft

(1) Zie *Nederlandsche Staats-Courant* van Dingsdag 5 December 1843.

gehandeld, maar dat deze zoo belangrijke aangelegenheid in sommige gewesten niet met de vereischte zorg en belangstelling is behandeld geworden, zou mij niet moeilijk vallen door bewijzen te staven. En wil men aan de waarheid niet te kort doen, dan geloof ik, dat men behoort te erkennen, dat de Heer Staatsraad Gouverneur van *Zeeland*, en de Voorzitter der Commissie van Landbouw in dat Gewest, de Heer c. vis, die deswege de noodige voorstellen heeft gedaan, allereerst deze zoo gewichtige zaak, uit het ware oogpunt beschouwd en behandeld hebben.

Dat de maatregel eener algemeene en geregelde dooding van het longzieke vee, zoo als wij die hebben voorgesteld, allereerst in *Zwitserland* zou zijn in werking gebragt, hetwelk de Hoogleeraar NUMAN schijnt te gelooven, komt ons voor, niet in allen deele juist te zijn. Zijn Hooggeleerde zegt dienaangaande: »Wij hebben uit meerdere mededeelingen gezien, hoeveel eene zorgvuldige afzondering »vermag, om de longziekte op de hoeven, alwaar »zij is komen uit te breken, in de beginselen tegen »te gaan en te stuiten. Hierop mogt te meer verstrouwen worden gesteld, daar ook in andere landen »dit middel tot dusver alleen ter voorkoming van »de uitbreiding der ziekte was aangewend geworden, »zijnde, zoo veel ons bekend is, voor de eerste maal »tot den maatregel eener algemeene en geregelde »dooding van het longzieke en verdachte vee overgegaan, in het jaar 1840, en wel in de Zwitsersche »Kantons *Waadt en Freiburg*, op grond, dat de »longziekte aldaar, volgens vrij zekere nasporingen,

»niet uit zich zelve was ontstaan, maar door het
 »invoeren eener verdachte koe uit het nabij gelegen
 »dorp *Denezij* was aangebragt, welke de besmetting
 »aan het vee, op de *Alpen* grazende, mededeelde,
 »zijnde deze koe zelve reeds gestorven.”

»Deze maatregel, vervolgt zijn Hooggeleerde, had
 »een gewenscht gevolg, ofschoon het oogmerk niet
 »op eens werd bereikt. — Hij moest nog meermalen
 »herhaald worden, doordien enkele stuks vee, vóór
 »dat de eerste dooding plaats had, de *Alpen* hadden
 »verlaten, en reeds naar elders waren vervoerd,
 »werwaarts zij de ziekte overbragten, waartegen nu
 »telkens hetzelfde middel werd aangewend (1).”

Zien wij uit dit verhaal, dat de maatregel eener
 algemeene en geregelde dooding van het longzieke
 en verdachte vee, voor zoo veel aan den Hoogleeraar
 NUMAN bekend is, eerst in het jaar 1840, in *Zwit-
 serland* is in het werk gesteld, het zal ons niet moei-
 jelijk vallen te bewijzen, dat dezelve reeds *twee jaren*
 vroeger dan daar, door ons in de provincie *Zeeland*
 met een gelukkig gevolg is uitgevoerd geworden.
 Immers, toen de longziekte in het begin van de
 maand April 1838, zich voor de eerstemaal in *Zeeland*,
 op eene hofstede in de gemeente *Renesse* onder het
 vee van de erven *vis*, openbaarde, zijn toen aldaar
 niet dadelijk een *twintig* stuks longzieke en daarvan
 verdachte runderen op hoog gezag gedood geworden?
 Zijn in de maand October van datzelfde jaar ook
 de *acht* runderen van den Heer *KAKEBEEKE* te *Krab-
 bedijke* niet terzelfde oorzake afgemaakt? Heeft

---

(1) *Vee-artsenijkundig Magazijn*, a. p. Bladz. 424.

men toen de longziekte in de maand Mei 1839, zich op eene zoo verontrustende wijze in het vierde District van *Zeeland* vertoonde, de *zeven* runderen van den veehouder VAN MELLE te *Breskens*, alsmede de *vier-en-dertig* stuks jonge runderen, weidende onder de gemeente *Retranchement*, alle om dezelfde reden niet gedood? Zijn ook in de maand Junij 1839, de *zeventig* stuks runderen, weidende op de duingronden onder de gemeente *Renesse*, waaronder zich de ziekte had geopenbaard, alsmede in Julij daaraanvolgende de *zeven-en-dertig* zieke en verdachte runderen van den Heer VAN HÆLST te *Zuid-dorpe* niet allen afgemaakt? Heeft men vervolgens ook in het voorjaar van 1840 niet op een' stal in het eiland *Walcheren zes-en-veertig* runderen, behoorende aan den landman GIDEONSE, en later ook nog eenige andere stallen met runderen, terzelfder oorzaak gedood en geslagt? En zijn bij het ten uitvoer brengen van dien maatregel, buitendien niet alle die maatregelen in *Zeeland*, in werking gebragt en uitgevoerd, welke tot afwering en uitdelging van eene oorspronkelijke besmettende ziekte worden vereischt en zijn aangewezen? Niemand kan deze vragen anders dan toestemmend beantwoorden. Het zijn daadzaken. Dezelve zijn algemeen en ook aan den Hoogleeraar NUMAN, hiervan zijn wij verzekerd, bekend (1). Hoe derhalve zijn Hooggeleerde met voorbijgang daarvan, kan zeggen, dat in *Zwitserland* allereerst, zoo veel hem bekend is, tot eene alge-

(1) Deze waarnemingen vindt men uitvoerig vermeld in onze meermalen aangehaalde verhandeling over de longziekte enz. Bladz. 47—65—103.

meene en geregelde dooding van het longzieke vee is overgegaan, moet ik verklaren niet goed te begrijpen.

Het is er intusschen verre van af, dat wij ons er iets op voorstellen, dat wij de eerste veeartsenijkundige in ons land zijn geweest, die de maatregelen, waardoor zulke belangrijke uitkomsten in drie provincien van ons Vaderland zijn verkregen, openlijk voorgesteld en eerst uitgevoerd hebben; wij verwachten of verlangen daarover geene loftuitingen; maar het is ons evenwel geenszins onverschillig, of men onze en Zeelands provinciale autoriteiten in het algemeen belang en tot behoud van den Vaderlandschen veestaat aangewende pogingen openlijk miskent of eenigermate tracht te verduisteren.

De longziekte, wij durven het openlijk zeggen, heeft sedert het jaar 1829, toen wij in de gelegenheid zijn geweest haar in *Belgie* te zien, altijd zeer onze aandacht getrokken en een onderwerp onzer nasporingen uitgemaakt. Wij hebben daarbij de innige overtuiging opgedaan, *dat het raadzaam en veel voordeeliger is, om dezelve door gepaste maatregelen van Policie voor te komen of in hare beginselen te stuiten, dan derzelve genezing, die altijd moeijelijk en zeldzaam bevredigend is, te beproeven.* Deze beginselen hebben wij altijd voorgestaan en door woord en daad in praktijk gebracht. De ondervinding heeft de doelmatigheid der door ons voorgestelde middelen, in allen deele bevestigd, Wij blijven derhalve daaraan getrouw, tot dat de wetenschap doelmatiger en voordeeliger middelen zal aan de hand geven, en opregte belangstelling

